

Jan Evangelista Purkyně – významná životopisná data

J. E. Purkyně neslaví v tomto ani v příštím roce žádné mimořádné výročí, pokud nebudeme uvažovat např. o 150 letech od jeho zvolení poslancem českého zemského sněmu nebo o začátku vydávání spisu *Akademia* v Živě. Před 150 lety česká společnost prokazovala Janu Evangelistovi bezvýhradnou úctu. Od té doby bylo o něm napsáno hodně, ale díky mnohostrannosti jeho ducha lze stále přinášet nové poznatky a souvislosti. Tímto číslem *Živy* na některé z nich chceme upozornit a zároveň vzdát hold výjimečnému člověku a zakladateli našeho časopisu.

1787 Jan Evangelista Purkyně se narodil 17., 18. nebo 19. prosince v libochoveckém zámku jako nejstarší syn Josefovi a Rozálii (rozené Safránkové) Purkyňovým. Otec zastával místo správce libochoveckého panství Dietrichsteinů. V r. 1789 se narodil Purkyňův bratr Emanuel, v r. 1791 bratr Josef; Emanuel umírá.

1793 Umírá Purkyňův otec. Rozálie Purkyňová zůstala se dvěma syny sama. Vztah k přírodě a k lidem získával Jan nejprve od otce, který ho bral na úřední cesty, po matce zdědil pracovitost, disciplínu, smysl pro humor. Záhy začal číst – a sice z Komenského spisu *Orbis pictus*. Latinské a řecké texty se učil číst u pátera Schiffnera v Libochovicích.

1798 Přátelé Rozálie Purkyňové zajistili Janovi (a později i Josefovi) studium na piaristickém gymnáziu v Mikulově. V klášterní knihovně se Purkyně setkal se spisy G. Dobnera či S. Konarskiho. Pravděpodobně zde se seznámil se Schillerovými básněmi, které miloval celý život. Toužil po poznání a cestu viděl v piaristickém řádu, do něhož vstoupil s cílem stát se vědcem a učitelem.

1804 Na doporučení učitelů odchází do řádového domu v Dobré Vodě u Libavy. Přijímá řádový šat a jméno Silverius. Studuje francouzštinu a italštinu, filozofii, teologii, práva. Původně tříletý noviciát je Purkyňovi díky vynikajícím studijním výsledkům o rok zkrácen. Začal učit na nižším gymnáziu ve Strážnici – ve škole, kterou navštěvoval i Komenský.

1806 Ze Strážnice odchází do piaristického filozofického ústavu v Litomyšli. Studuje filologii a historii, propadá kouzlu poezie. Nejvíce ho ale zajímala klasická německá filozofie F. W. Schellinga.

1807 V srpnu vystoupil z řádu a vydal se na pěší pouť domů (Litomyšl, Vysoké Mýto, Přelouč, Praha, Radovesice, Libochovice). Na podzim začal studovat druhý ročník filozofie na pražské univerzitě.

1808 O prázdninách jede do Litoměřic, aby se setkal s J. Jungmannem. Zde začalo jejich celoživotní přátelství.

1809 Po ukončení třetího ročníku odchází z finančních důvodů do Blatné k baronu Hildprandtovi vyučovat jeho syna Ferdinanda.



1812 Za Hildprandtovy finanční podpory se vrací do Prahy studovat medicínu. Hned v prvním ročníku dochází na přednášky anatomie vedené J. G. Ilgem, kterého později vystřídal J. Rottenberger. Již tehdy se Purkyně snažil vše, co postrádal v přednáškách, doplňovat vlastními pokusy. Pro získání poznatků nasazuje vlastní zdraví. Při tří denní hladovce pozoruje fyziologické změny. Zkoumá na sobě také procesy počínajícího mraznutí. Navštěvoval povinně chirurgii u I. Fritze a stal se jeho praktikantem.

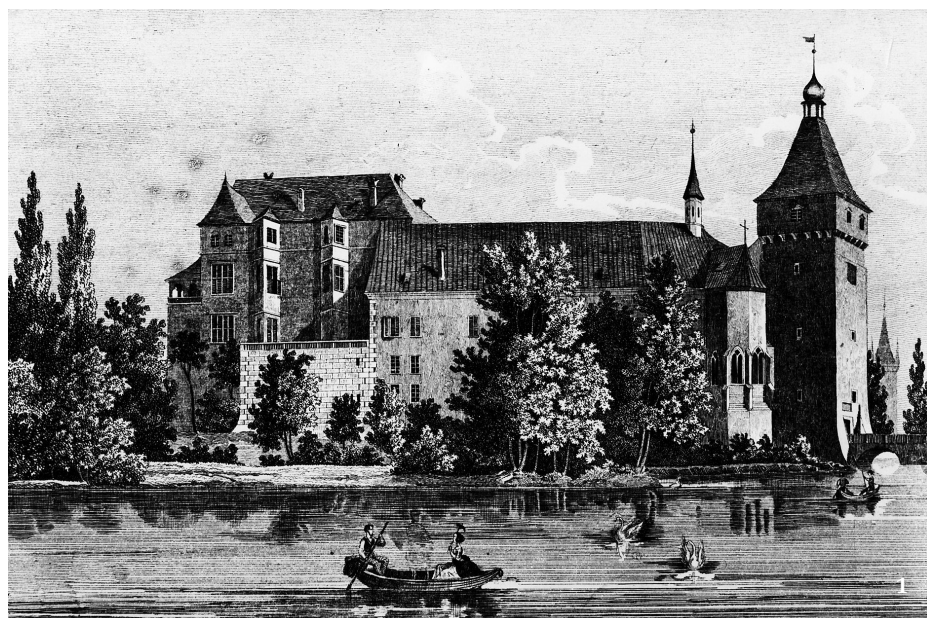
1818 Obhajuje na pražské lékařské fakultě dizertaci *Příspěvky k poznání zraku* ze subjektivního hlediska. Promoval společně s K. B. Preslem.

1819–23 Dekretem z 15. ledna 1819 je jmenován prorektorem, asistentem prof. Ilga a prof. Rottenbergera. Spoluzakládá s Jungmannem a Janem S. Preslem časopis *Krok*. Navazuje na pokusy, které prováděl na sobě. S chemikem A. M. Pleischlem např. zkoumá účinky hlavěnky dávivé. Uchází se neúspěšně o profesuru farmakologie v Praze, stejně tak profesuru anatomie a fyziologie ve Štýrském Hradci a anatomie v Lublani. Je členem tajné společnosti, s největší pravděpodobností *Iluminátů*.

1822 Odjíždí tajně do Německa na sjezd německých lékařů a přírodovědců (spolu s bratry Preslovými). Berlínský profesor J. N. Rust představuje Purkyněho svým přátelům, mimo jiné státnímu radovi Ch. F. Schulzovi, díky němuž se Purkyně poznal s J. W. Goethem. Seznámil se také s prof. anatomie a fyziologie a botanikem K. A. Rudolphim, jenž osobně intervenoval u ministra Altensteina, aby Purkyně získal vratislavské místo profesora.

1823 Pruský král podepisuje dekret, jímž je Purkyně jmenován profesorem na lékařské fakultě univerzity ve Vratislavi (Breslau v Prusku). Přednáší 5× týdně fyziologii a 2× týdně patologii oka a psychologii, přednášky mají však slabou účast. Koncem roku obhajuje práci *Rozprava o fyziologickém výzkumu smyslu zrakového a soustavy kožní*.

1824 Přednášky začíná doplňovat demonstracemi – tzv. experimentálním kolegiem. Purkyňovu pozici na univerzitě ohrozily nepříznivé posudky jeho činnosti, přímlyvami mu pomáhá J. Schulze. Pokračuje ve studiu subjektivních zrakových vjemů. Obsáhlou práci na toto téma





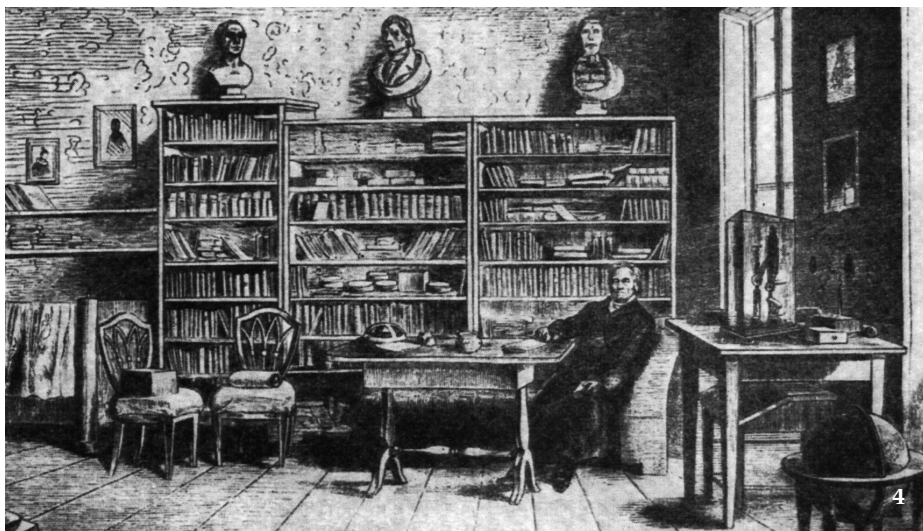
1 V letech 1810–12 působil mladý Purkyně jako vychovatel v rodině barona Hildprandta na zámku v Blatné. I při následném studiu medicíny zde často pobýval, studoval zrakové jevy a užíval tamní knihovnu.

2 Jan Evangelista Purkyně. Podle litografie A. Machka (1837)

3 Julie Anežka Rudolphiová

4 Pracovna J. E. Purkyně v Praze.

Kresba: A. Gareis, z archivu redakce



vydává v Berlíně a dedikuje ji Goethovi. Stává se členem Filomatické společnosti, kde často referuje o české literatuře.

1826 Přiját za učně v berlínské zednářské lóži, rok nato jmenován tovaryšem a následně mistrem. Sbližuje se s rodinou K. A. Rudolphiho.

1827 V Berlíně se koná 24. září svatba Julie Anežky Rudolphiové a Jana Evangelisty Purkyně. Oba si uchovali své vyznání – ona protestantské, on katolické.

1829 Purkyně se stává členem Leopoldinské přírodovědné akademie. Narodila se první dcera Purkyňových, Rozálie.

1830 Prof. botaniky Ch. G. D. Nees von Eschenbeck přichází na vratislavskou univerzitu. Purkyně přijímá v Leopoldinské přírodovědné akademii spolkové jméno Darwin I. jako obdiv k Erasmu Darwinovi, dědovi Charlese Darwina. Narodila se Johanka, o rok později syn Emanuel.

1832 28. srpna umírají na cholera obě Purkyňovy dcery. Purkyně získává po několikaletém úsilí achromatický Plösslův mikroskop, který umístuje ve svém bytě, neboť stále nemá na univerzitě vhodné prostory. Zajímá se o stavbu žaludeční sliznice a objevuje žaludeční žlázky.

1833 Obrací pozornost k botanice. Za monografii *De cellulis antherarum fibrosis nec non de granorum pollinarium formis* získává ve Francii Montyonovu cenu.

1834 Narodil se druhý syn, Karel. Purkyně se neúspěšně uchází o uvolněnou pražskou profesuru fyziologie.

1835 Umírá manželka Julie. Purkyně zůstává s Emanuelem a sotva ročním Karlem sám. Do konce života se již neožení.

1836 Z Purkyňovy iniciativy byl ve Vratislavi založen studentský spolek Towarzystwo Literacko-Stowiańskie; šíří národní a politické uvědomění. Ministr schvaluje Purkyňův návrh na zřízení fyziologického ústavu.

1837 Purkyně se v Praze účastní sjezdu přírodovědců a lékařů. S Janem S. Preslem diskutuje, jak by se dalo pražské muzeum přebudovat ve vědeckou akademii.

1839 Ve Vratislavi je dokončena úprava kůlny v Kateřinské ulici na zahradě akademie. O takto zřízeném fyziologickém ústavu píše Purkyně ministrov: „...neimponuje vzhledem, ale přesto vyhovuje svému účelu.“ Byl to vůbec první fyziologický ústav ve střední Evropě.

1841 Vydává ve Vratislavi dva svazky překladů Schillerových lyrických básní, které se setkaly s nadšeným ohlasem. V Praze však sklidily ostrou kritiku (Karel Havlíček). Nutno dodat, že skutečně nedosáhly vždy dokonalé formy. Spolupracoval na překladu Ohlasu písní českých Františka Ladislava Čelakovského do polštiny, psal do časopisů o ruské literatuře.

1848 Zúčastnil se slovanského sjezdu v Praze. Po návratu do Vratislavi byl tamějšími novinami napaden.

1849 Povolán do Prahy; jmenovací dekret profesury podepsal císař 4. 11.

1850 Zásahu na Purkyňově návratu do Prahy v období Bachova absolutismu nutno přičíst ministru školství Lvu Thunovi. Purkyně zahajuje vysokoškolské přednášky, a to i česky; od zimního semestru 1853–4 musel však české přednášky zrušit. Ačkoli navrhoval umístění fyziologického ústavu do Klementina nebo do františkánského kláštera na Jungmannově náměstí, nakonec ústav skončil v soukromém domě ve Spálené ulici. Druhé patro si pronajal pro svůj byt. Byl jmenován členem londýnské Královské společnosti.

1851 Dne 6. října byl Purkyňův fyziologický ústav otevřen. To lze považovat za nejvýznamnější událost vědecké i kulturního života v 50. letech 19. stol.

1852 Purkyně přijímá do své domácnosti botanika Ladislava Čelakovského (po smrti jeho otce, básníka). V říjnu se koná první schůze Přírodovědeckého sboru Českého muzea – Purkyně jmenován prvním starostou. Na této schůzi navrhuje vydávat český přírodovědecký časopis. Ačkoli činnost sboru byla ukončena r. 1858, lze tvrdit, že pokračovala, především v Živě. 23. listopadu byla podána žádost o povolení k vydávání časopisu na pražském místodržitelství a téměř ihned schválena.

1852–58 Kurátorem Matice české – Sboru pro vzdělávání řeči a literatury.

1853 V lednu začíná vycházet Živa, časopis přírodnický nákladem Matice české. Vedoucími redaktory jsou J. E. Purkyně a geolog Jan Krejčí. V Živě publikovali mladí přírodovědci, kteří pocházeli z Purkyňova fyziologického ústavu.

1854 Purkyně ředitelem Královské české společnosti nauk.

1855–58 Purkyňovým asistentem se stal Eduard Grégr, který se věnoval převážně srovnávací fyziologii a antropologii.

1855 Na pozvání J. E. Purkyně přijíždí do Prahy z Vratislavi botanik Julius Sachs.

1857 Purkyňovou zásluhou je v Praze otevřena první česká průmyslová škola, v letech 1857–59 je jejím ředitelem. Jeho domácnost se stává útočištěm českých umělců, přáteli se s Boženou Němcovou a Vojtou Náprstkem. Dostává se pod policejní dohled. Je donucen vzdát se členství v berlínské zednářské lóži.

1859 Alexander Bach uvolněn z funkce.

1860 Purkyňův syn Emanuel se stal profesorem přírodních věd.

1861 Purkyně zvolen poslancem českého zemského sněmu v okrese slánském, velvarském a libochovickém. 11. dubna pronáší projev, v němž požaduje svobodu veřejného mínění a svobodu tisku.

1861–63 Purkyňovým asistentem Antonín Frič. V Živě uveřejňuje spis Akademia.

1862 Vychází Časopis českých lékařů. V červenci první valná hromada Spolku českých lékařů; Purkyně zvolen předsedou. Spolek se stává jeho hlavní platformou pro boj za zrovnoprávnění češtiny na lékařské fakultě. Purkyně vyznamenán ruským Řádem sv. Vladimíra.

1863 Májovci zakládají Uměleckou besedu; Purkyně jejím místostarostou. Pod jeho předsednictvím se ustavuje Komitét pro přírodovědecké prozkoumání Čech.

1864 Vydávání Živy je z finančních důvodů ukončeno.

1867 Purkyně vydává politickou bajku Austria polyglotta. Oslava jeho 80. narozenin je celonárodní událostí.

1868 Umírá syn Karel. 16. května se Purkyně účastní kladení základního kamene Národního divadla. 10. prosince se koná oslava 50. výročí Purkyňova doktorátu; spolek lékařů věnuje univerzitě velký portrét J. E. Purkyně od Petra Maixnera. Purkyňův zdravotní stav se zhoršuje.

1869 Vyznamenán pruským řádem Červeného orla. 28. července umírá.